

Kehitysvammaliitto edistää kehitysvammaisten ja puhevammaisten henkilöiden sekä muiden oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevien ihmisten tasa-arvoa, toimijuutta ja osallistumista yhteiskunnassa, kehittää palveluja sekä edistää alan tutkimusta. Kehitysvammaliitto on yhteiskunnallinen vaikuttaja, tieto-taitokeskus ja yhteistyöfoorumi. Toimimme monipuolisesti yhteistyössä vammaisten henkilöiden ja heidän läheistensä, alan työntekijöiden, palveluntuottajien, järjestöjen, yritysten ja viranomaisten kanssa.

Kehitysvammaliitto kiittää lausuntopyyntöä. Kehitysvammaliitossa halutaan kiinnittää erityistä huomiota ihmisoikeusselonteon valmistelussa niihin ihmisiin, joilla on ymmärtämisen, kommunikoinnin ja tiedonsaannin vaikeuksia.

Valtioneuvoston ihmisoikeusselonteon pääsisältö

1. Millaisia sisällöllisiä asioita selonteossa tulisi näkemyksenne mukaan painottaa?

Kehitysvammaliiton mukaan kehitysvammaisten ja puhevammaisten henkilöiden ihmisoikeustilannetta ei ole tutkittu riittävästi. Ihmisoikeuksien tarkastelu lakien noudattamisen näkökulmasta on tärkeää, mutta se ei riitä. Ihmisoikeuksien toteutumisen seurantaan pitäisi kiinnittää enemmän huomiota esim. hyvinvointimittareiden avulla ja tukeutumalla systemaattisesti YK:n vammaissopimuksen seurantatietoon vammaisten henkilöiden omista näkökulmista. Esim. köyhyys on näiden ihmisryhmien tyypillistä arkea ja se rajoittaa ihmisoikeuksia mm. toimijuudessa ja osallisuudessa.

2. Muodostavatko selonteon neljä ilmiötä yhdessä toimivan kokonaisuuden? Tulisiko mielestänne jokin ilmiö korvata jollain toisella? Ehdotukset vaihtoehtoisista ilmiöistä pyydetään perustelemaan.

Käytännössä muodostavat kattavasti. Jonkinlaista riskianalyysia ihmisoikeuksien toteutumisesta neljän ilmiön osalta eri väestöryhmissä olisi hyödyllistä tehdä, jotta voisimme paremmin varautua ihmisoikeuksien laiminlyönnin uhkiin.

Sääntöpohjainen kansainvälinen yhteistyö ja oikeusvaltiokehitys

3. Minkälaisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä/teemoja tulisi käsitellä tämän ilmiökokonaisuuden alla?
4. Minkälaisia konkreettisia kehittämistoimia tämän ilmiökokonaisuuden tulisi mielestänne sisältää? Ehdotukset konkreettisista toimista pyydetään esittämään perusteluineen.

Kehitysvammaisten ja puhevammaisten henkilöiden kysymyksiin liittyvää kansainvälistä oikeuskäytäntöjen vertailua ja yleisemmin oikeusvaltiokehitystä vammaisten ihmisoikeuksien näkökulmista, kolme keskeisintä teema-aluetta

tässä voisivat olla asuminen, koulutus ja työelämä tai sitten vammaisten ihmisten elämänkulkunäkökulma: lapset, nuoret, aikuiset, ikääntyneet ja eri ikävaiheissa kohdatut ihmisoikeuskysymykset. Mainitut teemat aiheuttavat eniten vaikeuksia vammaisille henkilöille kansainvälisten vertailujen mukaan. Olennaista on tarkastella ko. ilmiökokonaisuutta YK:n vammaissopimuksen näkökulmasta, koska se on globaali vammaisten henkilöiden ihmisoikeussopimus. (Kysymysten 3. ja 4. vastaukset yhdistetty).

Kestävä kehitys ja ihmisoikeudet

5. Minkälaisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä/teemoja tulisi käsitellä tämän ilmiökokonaisuuden alla?

Kestävän kehityksen politiikkaa toteutettaessa kehitysvammaisten ja puhevammaisten henkilöiden ihmisoikeustilanne ei saa huonontua. Kestävän kehityksen politiikan myötä otettavat uudet toimintatavat yhteiskunnassa pitää suunnitella tarvittaessa niin inklusiivisiksi, että kaikki pystyvät toimimaan. Kehitysvammaisten ja puhevammaisten henkilöiden osalta kestävän kehityksen ihmisoikeuksien toteutumisen uhka on erityisesti sosiaalisen kestävyuden toteutumisessa ja teemoina se tarkoittaa syrjinnän torjuntaa, hyvinvointia ja osallistumisen ja toimijuuden mahdollisuuksia. Erityishuomiota pitää kiinnittää tyttöjen ja naisten epätasa-arvoiseen asemaan.

6. Minkälaisia konkreettisia kehittämistoimia tämän ilmiökokonaisuuden tulisi mielestänne sisältää? Ehdotukset konkreettisista toimista pyydetään esittämään perusteluineen.

Kehitysvammaisten ja puhevammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia kestävän kehityksessä voidaan edistää vähentämällä eriarvoistumiskehitystä. Tyttöjen ja naisten syrjintäkokemuksia pitää pystyä vähentämään ja kehitysvammaisten henkilöiden asumista lähiyhteisössä pitäisi kehittää edelleen. Rakenteellisena haasteena on yhä palkkatulojen ja eläkkeen yhteensovittaminen sekä vammaislakien muuttaminen yhdeksi laiksi. Nämä hankkeet ovat kohtuuttomasti viivästyneet jo vuosikausia Suomessa. Samoin erityisryhmät on myös huomioitava oppivelvollisuuden laajentamisessa riittäväillä resursseilla: opiskelupaikat, opettajat ja avustava henkilökunta, tekniikka ja apuvälineet, fyysinen ja kognitiivinen esteettömyys, mm. tulkkipalvelut, kuljetuspalvelut, esteettömät rakennukset ja mahdollisuus saavutettavaan tietoon.

Digitalisaatio, tieto ja ihmisoikeudet

7. Minkälaisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä/teemoja tulisi käsitellä tämän ilmiökokonaisuuden alla?

Erityisen tärkeää on kiinnittää huomiota kaikkien kehitettävien sähköisten palveluiden ja työvälineiden laatuun. Digitalisaation edistämiseen ei riitä, että sähköiset palvelut ovat olemassa, vaan niiden täytyy olla myös saavutettavia,

helppokäyttöisiä ja tarvittaessa selkokielisiä, jotta mahdollisimman moni ihminen voi niitä käyttää, erilaisista vammoista ja toimintarajoitteista huolimatta. Tämä vaatimus kattaa kaikki sähköiset palvelut ja aivan erityisesti ne, jotka on tarkoitettu kaikkien kansalaisten käyttöön.

8. Minkälaisia konkreettisia kehittämistoimia tämän ilmiökokonaisuuden tulisi mielestänne sisältää? Ehdotukset konkreettisista toimista pyydetään esittämään perusteluineen.

Digi-palveluita voisi kehittää niin, että kirjautumiset olisivat nykyistä yksinkertaisempia. Tukipalveluita mm. läsnä olevan tukihenkilön avustamana tarvitaan näissä tilanteissa. Myös asumis- ja hoivapalveluissa tulee varmistaa, että henkilöt saavat apua tarvittaessa etäyhteyksien ja -palveluiden käytössä ja että käytettävissä on riittävän laadukkaat internet-yhteydet. Digi-koulutuksessa pitäisi panostaa hyöty- ja huvikäyttöön ja huomioida, että tietoturvallisuus tulee ymmärretyksi molemmilla osa-alueilla. Sähköisen tunnistautumisen yhdenvertaisuuteen on tärkeä kiinnittää huomiota. Kaikilla ei ole käytössään suomalaisia verkkopankkitunnuksia eikä sen seurauksena mahdollisuutta käyttää niitä sähköiseen tunnistautumiseen. Ongelma tuli vahvasti esiin myös Kehitysvammaliiton, Aivoliiton ja Kehitysvammatuki 57:n tekemässä pankkiasiointiin liittyvässä selvityksessä (2019), jonka mukaan kaikki halukkaat vammaiset henkilöt eivät ole saaneet käyttöönsä verkkopankkitunnuksia, vaan tunnusten myöntämispäätöksissä on havaittu tapaus- ja pankkikohtaisia eroja. Asia on ajankohtainen myös eri asteiden oppilaitoksissa, kun verkkoympäristöihin pitää oppilaan kirjautua sisään, jotta pääsee materiaaleihin. Lisäksi ongelmana on, että kuntien hankkimat oppimateriaalit eivät ole esteettömiä ja saavutettavia ja näin ollen osittain mahdottomia käyttää.

Yhdenvertaisuuden edistäminen

9. Minkälaisia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä/teemoja tulisi käsitellä tämän ilmiökokonaisuuden alla?

Suomi on raportoinut YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle YK:n vammaisoppimuksen toteutumisesta Suomessa ja sitä tulee täydentämään vammaisjärjestöjen laatima rinnakkaisraportti. Näiden tulosten perusteella käytännössä kaikilla elämän osa-alueilla vammaiset henkilöt kokevat epätasa-arvoa. Vammaisfoorumien kyselyn mukaan vammaisille henkilöille tarjottavat palvelut ovat heikentyneet 2016 jälkeen. Mm. elämänmittaisten palveluiden määrääjain edellytetty kilpailuttaminen heikentää varsinkin kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisen asumisen toteutumista. Esimerkiksi vammaisten lasten ja nuorten yhdenvertaisuus muiden lasten kanssa toteutuu heikosti. Kehitysvammaiset ja puhevammaiset lapset ja nuoret haluavat harrastaa ja tehdä samoja asioita kuin muutkin ikäisensä, mutta käytännössä tämä ei toteudu. Esteenä on mm. vaikeus saada henkilökohtaista apua, riittävästi kuljetuspalveluita ja tulkkauspalveluita.

10. Minkälaisia konkreettisia kehittämistoimia tämän ilmiökokonaisuuden tulisi mielestänne sisältää? Ehdotukset konkreettisista toimista pyydetään esittämään perusteluineen.

Ihmisoikeuksia edistää se, että kehitysvammaisten henkilöiden lakisääteisten palveluiden kilpailutuksista luovutaan. Näissä kilpailutuksissa ei huomioida tällä hetkellä mitenkään palvelunkäyttäjien näkemyksiä. Julkishallinnon sekä sosiaali- ja terveystalouden kehittäminen kattavasti inklusiivisemmaksi on keskeinen tavoite, kun yhdenvertaisuusvaltuutetun raportissa 2018 juuri nämä palvelut havaittiin kaikkein huonoiten toteutuviksi kaikkien vammaisten henkilöiden kohdalla. Viitaten tämän lausunnon edellisiin kohtiin, ne kaikki sisältyvät yhdenvertaisuuden edistämiseen.

Muuta mahdollista huomioitavaa

11. Millaisia vaikutuksia mielestänne koronaviruspandemialla ja siihen liittyvillä toimenpiteillä on perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen?

On tärkeää kerätä systemaattisesti tietoa vammaisten henkilöiden koronakokemuksista, jotta tiedämme varautua mahdollisesti samanlaiseen tulevaisuuteen ja varmistaa, että koronarajoitusten seurauksena vammaiset henkilöt eivät jää nyt havaittuun epätasa-arvoiseen asemaan koskien varsinkin eristämistä ja rajoitustoimenpiteitä. Kehitysvammaliiton tekemissä viikoittaisissa valtioneuvostolle toimitetuissa tilannekuvaraporteissa koronan aikana nousee esiin perheiden uupuminen seurauksena yhteiskunnan laajamittaisesta sulkemisesta. Kehitysvammaliitto pitää vammaisten lasten ja nuorten perheiden uupumista erittäin huolestuttavana kehityksenä. Yhteiskunnan sulkemisessa on tapahtunut kuntoutuksen keskeytyminen, erityisopetuksen toteuttaminen, avustajatoiminnan ongelmat, työ- ja päivätoiminnan keskeytyminen, jolloin mm. usean kehitysvammaisen henkilön toimeentulona olevan työosuusrahan (ylimmillään 12 euroa päivässä) on keskeytynyt, neuvontapalveluiden määrä on kasvanut merkittävästi (puhelinpalvelu ja vernerinet), kehitysvamma-alan työntekijöiden kuormituksen lisääntyminen varsinkin asumisyksiköissä ml. suojavarusteiden käytön ongelmat avustamisessa ja hoidossa. Laajemmin laitosasumisessa ja asumisyksiköissä sekä henkiset että käytännön tilanteiden toteuttamisen paineet ovat nousseet henkilökunnan ja asiakkaiden keskuudessa. Omaishoitajien jaksaminen, mielenterveyden haasteet ja turvattomuuden sekä yksinäisyyden tunne kehitysvammaisilla henkilöillä on kasvanut. Kaikkiaan palveluita on koronan takia karsittu niin paljon, että huoli niiden saatavuudesta nyt ja jatkossa on suuri.

12. Muut huomionne selonteon valmisteluun liittyen

Selonteon valmistelu on erittäin laaja kokonaisuus, joka edellyttää hyvin kattavaa tietopohjaa. YK:n vammaissopimuksen tutkimus- ja seurantatiedon edellytys täyttyisi merkittävästi, jos Suomen ihmisoikeusinstituution piirissä käynnistettäisiin systemaattinen seurantatiedonkeruu em. teemoihin liittyen. Tieto vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumisesta lisääntyisi

merkittävästi ja ihmisoikeuksissa tapahtuneet muutoksetkin tulisivat näkyviksi. Tällainen seurantatieto olisi myös hyvä vammaispolitiikan tieteellisen tutkimuksen aineisto. Eurooppalaisessa kontekstissa on havaittu, että käytännössä tällaisen tiedon puute on akuutti sekä EU- että ETA-maissa.

Espoossa 18.6.2020

Marianna Ohtonen

toiminnanjohtaja

Antti Teittinen

tutkimuspäällikkö